

Kulturutskottets yttrande

1982/83:4 y

om bevarande av stationshuset i Vollsjö

Till trafikutskottet

Trafikutskottet har den 6 maj 1983 beslutat hemställa om yttrande över motion 1982/83:390 som genom beslut av kammaren hade återförvisats till utskottet.

Kulturutskottet får med anledning härav anföra följande.

Motionen

I motion 1982/83:390 av Karin Ahrland (fp) och Hans Petersson i Röstånga (fp) yrkas att riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförts om statsmakternas medverkan till ett upplåtelseavtal angående stationshuset i Vollsjö.

Motionärerna erinrar om att Vollsjö och miljön kring stationshuset i Vollsjö har beskrivits av författaren Fritiof Nilsson Piraten. Dennes far var stins i Vollsjö och familjen bodde i stationshuset.

I motionen lämnas vidare följande uppgifter. Statens järnvägars banddistrikt i Malmö har sedan lång tid tillbaka avsett att riva stationsbyggnaderna i Vollsjö av den anledningen att de för framtiden inte skulle kunna fylla något ändamål samt att de både ut- och särskilt invändigt förfallit och därför krävde underhåll. Fritiof Nilsson Piraten Sällskapet, som bildades i juni 1982, vände sig under hösten till bandistriktet och ansökte om att få arrendera stationsbyggnaderna i Vollsjö. Ett upprättat förslag till arrendeavtal har varit föremål för förhandlingar.

Distriktet har emellertid hänskjutit frågan om ett blivande arrende till kommunstyrelsen i Sjöbo under återopande av att stationsområdet vore ett "område för samhällsbyggnadsändamål". Enligt områdesplanen för Vollsjö, som antagits av fullmäktige den 28 april 1980, är området betecknat som "allmänt område – boendeservice" i den mån det ej är "parkmark". Sällskapets avsikt att behålla stationshuset i den gestalt huset nu har strider följaktligen inte på något sätt mot gällande planer.

Kommunstyrelsen har som svar på bandistriktets remiss i ärendet beslutat avstyrka Sällskapets begäran om att få arrendera stationsbyggnaden och kringliggande markområde. Därigenom har kommunstyrelsen velat stödja bandistriktets planer på en rivning av byggnaden.

Motionärerna anser att i den uppkomna situationen då bandistriktets handläggande av arrende frågan tydligen blivit låst av kommunstyrelsens ställningstagande det är av yttersta vikt att riksdag och regering ingriper för

att stationshuset skall kunna bevaras. Dess bättre skulle det inte kosta staten, Sjöbo kommun eller skattebetalarna ett öre. Sällskapet är berett att på egen hand skaffa de medel som behövs, sägs i motionen.

Vissa uppgifter i anslutning till motionen

Vollsjö stationsområde är upptaget i det *regionala kulturminnesvårdsprogram* som upprättats av länsstyrelsen i Malmöhus län. Det presenteras där på följande sätt.

Stationsområdet i Vollsjö bildar en komplett miljö med stationshus, pumphus, banvaktsstuga och godsmagasin. Bandelen, ingående i linjen Eslöv-Ystad, togs i bruk 1866. Ansvarig för såväl projekteringen av järnvägen som byggnadsritningar för stationsbyggnaderna var ingenjören vid Kungl. Väg- och Vattenbyggnadskåren C. Adelsköld, verksam vid flera av de privata järnvägsbolagen. Stationshuset har fått en tidstypisk utformning och är byggt i gult tegel. Det stod färdigt 1874.

Till stationsområdet hör även järnvägsbron över Vollsjöån. Konstruktionen är unik och har bevarats intakt. Den togs i bruk samtidigt som linjen invigdes 1866.

Följande motiv för bevarande lämnas.

Vollsjö stationsområde är ännu till alla delar bevarad. Ett speciellt kulturhistoriskt intresse har knutits till Vollsjö genom att stationsområdet utgör miljön i flera av Fritiof Nilsson Piratens berättelser.

Vollsjö stationsområde med stationshus, magasin, pumphus och järnvägsbro (inventerat år 1978) är kulturhistoriskt värdefullt. Stationens upptagande i förteckningen över byggnadsminnesmärken har föreslagits av riksantikvarieämbetet.

Frågan om bevarande av byggnaderna inom stationsområdet är föremål för överläggning.

Diskussion och förslag om bevarande av Vollsjö stationsområde har förekommit sedan mitten på 1970-talet. Pumphuset avses bli bevarat. Sjöbo kommun har i april 1982 meddelat riksantikvarieämbetet att kommunstyrelsen godkänt ett förslag till kontrakt med statens järnvägar (SJ) om arrendering av markområde kring pumphuset. Förslaget godkändes under förutsättning att beredskapsarbete erhålls till 100 % för SJ för istandsättande av pumphuset. Banvaktsstugan är i privat ägo.

När det gäller stationshuset har riksantikvarieämbetet upprepade gånger understrukt det *kulturhistoriska värdet av stationsområdet*. I skrivelse till SJ:s centralförvaltning år 1977 anförde ämbetet bl. a. följande.

I riksantikvarieämbetets preliminära utvärdering av stationshus under statlig förvaltning efter den inventering, som utförts av SJ i samråd med riksantikvarieämbetet och Sveriges arkitekturmuseum, har Vollsjö stationshus placerats i kategori 2 – dvs. bland byggnader som ej bör åtgärdas utan föregående kontakt med ämbetet eller landsantikvarie.

Stationshuset är representativt för flera av stationshusen längs banan och har därtill ovanligt väl bibehållit sitt ursprungliga utseende.

Järnvägsbron – byggd 1866 – äger också i sig genom sin ålder och sitt relativt oförändrade utseende ett betydande kulturhistoriskt värde.

Tillsammans ingår alla dessa byggnader i en enhetlig och tidtypisk stationsmiljö av stort kulturhistoriskt värde.

Ämbetet anser följaktligen, att Vollsjö järnvägsstation bör placeras i värderingskategori I – dvs. byggnader som bör upptagas i förteckningen över byggnadsminnesmärken.

Innan formell framställning härom ingives till utbildningsdepartementet vill ämbetet därför nu höra, huruvida SJ såsom förvaltande myndighet har någon erinran mot att Vollsjö järnvägsstation upptages i denna förteckning enligt följande:

Stationen med stationshus, uthus, godsmagasin, pumphus och järnvägsbro.

Som svar på erbjudande till riksantikvarieämbetet år 1977 från SJ:s sida om att överföra stationshuset med tillhörande byggnader och mark meddelade ämbetet att detta f. n. inte vore möjligt då en utredning om statliga myndigheters förvaltning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse hade aviserats.

Ämbetet föreslog i stället att SJ skulle uppta förhandlingar om eventuell överlåtelse med de institutioner och enskilda som under hand visat intresse för stationshuset. I eventuella överlåtelsehandlingar måste anges, att den blivande ägaren skall förbinda sig att låta byggnadsminnesförklara byggnaderna.

Ämbetet påpekade, att Vollsjö stationshus med tillhörande byggnader så länge de kvarstår i SJ:s ägo är att betrakta som byggnadsminnesmärke och bör vårdas i enlighet härmed.

I mars 1982 gav riksantikvarieämbetet SJ medgivande att riva stationshuset och vattentornet i Vollsjö. I sitt medgivande anförde ämbetet bl. a. följande.

Frågan om rivning av byggnaderna har sedan 1977 varit föremål för omfattande diskussion och skriftväxling mellan bl. a. ämbetet och SJ. Under denna tid har byggnaderna förfallit p. g. a. uteblivet underhåll.

SJ har förklarat sig förhindrad att i framtiden förvalta stationsbyggnaderna, som inte längre används för järnvägsdriften. SJ har i enlighet härmed förklarat sig villigt att överlåta dem till någon enskild intressent och även verkat för en sådan överlåtelse.

Sjöbo kommun har motsatt sig en erforderlig markavstyckning och ej haft någon erinran mot SJ:s rivningsanmälan.

Ämbetet konstaterar att förutsättningar ej föreligger för ett framgångsrikt bevarande av stationsbyggnaderna och lämnar härmed sitt medgivande till den föreslagna rivningen.

Före rivningen skall byggnaderna dokumenteras av Skånes hembygdsförbund i Lund, på SJ:s bekostnad, varvid särskild kostnadsöverenskommelse bör träffas med hembygdsförbundet, eller av SJ efter särskilda anvisningar av ämbetet. En omgång av dokumentationsmaterialet skall tillställas ämbetet.

Fritiof Nilsson Piraten Sällskapet bildades den 5 juni 1982. Sällskapet har till syfte att verka för bevarandet av med författarens person och litterära arbeten förbundna byggnader, miljö och tradition. Sällskapet hemställde i oktober 1982 i skrivelse till riksantikvarieämbetet att ämbetet skulle ompröva tidigare meddelat rivningstillstånd.

Ämbetet anförde i sitt svar den 10 november 1982 följande.

Som framgår av denna beslutsskrivelse har SJ förklarat sig villigt att överlåta ifrågavarande stationsbyggnader till enskild intressent. En sådan överlåtelse har förhindrats bl. a. genom att erforderlig markavstyckning ej medgivits av kommunen. Är kommunen nu beredd att verka för en avstyckning bör såvitt ämbetet kan se SJ å sin sida kunna medverka till att stationsbyggnaderna bevaras genom överlåtelse till Sällskapet. Ämbetet vill med kraft tillstyrka en sådan lösning.

Ämbetets medgivande till av SJ föreslagen rivning är ett samtycke till SJ:s förslag under – vilket anges i skrivelsen – förhandenvarande omständigheter. Förhindra rivning kan ämbetet endast genom att hänskjuta frågan till regeringens prövning. Omständigheterna i det aktuella fallet är emellertid sådana att ämbetet ej anser sig böra vidta detta steg.

Skydd för kulturhistoriska byggnader lämnas dels genom lagen (1960:690) om byggnadsminnen, dels genom kungörelsen (1920:744) med föreskrifter om det offentliga byggnadsväsendet. Enligt byggnadsminneslagen kan staten oberoende av ägarens inställning ge skydd för kommunalt och enskilt ägda kulturhistoriskt synnerligen märkliga byggnader. I betänkandet (SOU 1979:17) *Kulturhistorisk bebyggelse* – värd att värda påpekas att drygt 500 byggnadsminnen har registrerats. Många viktiga kategorier saknas eller är fåtaligt representerade, såsom t. ex. industrins och folkrörelsernas byggnader eller hyreshus från 1800- och 1900-talen. Utredningen konstaterade att som en följd av avsaknaden på pengar byggnadsminnesförklaring inte i något fall har skett mot en fastighetsägares vilja, när det funnits risk för att ersättning för intrång skulle behöva utbetalas.

Skydd för byggnader i statlig ägo ger den ovan nämnda kungörelsen.

Riktlinjer för de statliga myndigheternas agerande lämnas i Kungl. Maj:ts cirkulär (SFS 1974:450) till vissa statsmyndigheter om målen för den statliga kulturpolitiken. I detta erinras om att mål för den statliga kulturpolitiken har fastställts genom riksdagens beslut med anledning av proposition 1974:28 angående den statliga kulturpolitiken (KrU 1974:15, rskr 1974:248).

Kungl. Maj:t anbefaller i cirkuläret berörda statsmyndigheter att i sin verksamhet i tillämpliga delar beakta de mål för den statliga kulturpolitik som sålunda fastställts.

Begreppet "kulturhistoriskt värde" diskuteras i proposition 1980/81:122 om åtgärder för vård och bevarande av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Föredraganden utgår därvid från de preciseringar av begreppet som lagts fram i betänkandet och anför bl. a. följande.

Trots att begreppets innebörd i varje situation givetvis till en del beror på vars och ens personliga uppfattning, förefaller det ändå nu som om enighet har nåtts om vilka objektiva faktorer som skall tillmätas betydelse. Således bör den grundläggande principen vara att objektet har något att berätta om sin tid, dvs. att det genom sitt dokumentvärde förmedlar kunskaper om äldre tiders förhållanden. En byggnads relativa sällsynthet kan också vara ett kännetecken. Detta torde t. ex. gälla för den väl bevarade bebyggelsen från 1700-talet och tidigare. För bebyggelse typer som är vanligare, gäller det att välja ut de objekt som är särskilt representativa. Ursprunglighet kan vara en annan grund för ett kulturhistoriskt värde, medan i andra fall värdet just kan skapas av de förändringar och ombyggnader som gjorts. Inte minst viktig är den bedömning som alltmer blivit gällande, nämligen att vid sidan av objektets eget värde se samspelet med den omgivande bebyggelsen.

Utskottet

I de riktlinjer för den statliga kulturpolitiken som statsmakterna lade fast år 1974 ingår det s. k. bevarandemålet. Enligt detta skall kulturpolitiken verka för att äldre tiders kultur tas till vara och görs levande. Kulturminnesvården skall inriktas på att bevara också samlade miljöer vid sidan av den traditionella monumentvården. Beträffande innebörden av begreppet "kulturhistoriskt värde" anføres i proposition 1980/81:122 om åtgärder för vård och bevarande av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse att den grundläggande principen bör vara att objektet har något att berätta om sin tid, dvs. att det genom sitt dokumentvärde förmedlar kunskaper om äldre tiders förhållanden. Andra principer som anges är en byggnads relativa sällsynthet eller ursprunglighet.

I propositionen uttalas vidare att ansvaret för vården av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen måste av naturliga skäl i huvudsak ligga på ägarna själva. Kommunerna har genom sitt planmonopol det grundläggande ansvaret för bebyggelsemiljöns utformning. Statens ansvar omfattar enligt lagen (1960:690) om byggnadsminnen de kulturhistoriskt mest värdefulla objekten. Det statliga ansvaret vidgades enligt propositionen i så måtto att staten kan medverka till att också de karakteristiska inslagen i landets olika delar kan bibehållas också i de fall bevarandet är att betrakta som en mera regional angelägenhet. Riksdagen ställde sig bakom dessa principer för ansvarsfördelningen på det nationella och regionala planet.

Av den redovisning som utskottet lämnat i det föregående framgår att stationsområdet i Vollsjö med stationshus, pumphus, järnvägsbro och uthus bedöms som en miljö av stort kulturhistoriskt värde främst som industriminnesmärke. Genom sin anknytning till författaren Fritiof Nilsson Piraten har det även ett litteraturhistoriskt värde. Riksantikvarieämbetet har vid upprepade tillfällen uttalat sig för ett bevarande av stationsområdet. Det finns upptaget i det regionala kulturminnesvårdsprogram som upprättats av länsstyrelsen i Malmöhus län. Skyldighet att sköta statliga byggnader

ankommer på förvaltande myndighet i detta fall statens järnvägar (SJ). Myndigheterna skall noga vårda statlig egendom. SJ har förklarat sig förhindrad att i framtiden förvalta stationsbyggnaderna som sedan en längre tid inte används för järnvägsdriften. Försäljning av byggnaderna till någon av de enskilda intressenter som förefinns förutsätter en ny fastighetsbildning. Detta har Sjöbo kommun motsatt sig. Enligt SJ:s uppfattning måste markområden för samhällsbyggnadsändamål prioriteras när SJ avvecklar sin verksamhet på olika orter. Sjöbo kommun har uttalat sig för rivning av stationshuset. Pumphuset skall dock bevaras.

Riksantikvarieämbetet har vid flera tillfällen pekat på möjligheten att SJ arrenderar ut byggnaderna. Förhandlingar har också förts av SJ med Fritiof Nilsson Piraten Sällskapet om ett avtal rörande arrendering av marken och stationsbyggnaderna. Kommunstyrelsen i Sjöbo har emellertid meddelat SJ att endast västra delen av stationsområdet med pumphuset bör få disponeras av Sällskapet.

Av utskottets redovisning i det föregående framgår att de för kulturminnesvården ansvariga myndigheterna bedömer att stationsområdet i Vollsjö med stationshus är av stort regionalt kulturhistoriskt intresse. Ett bevarande av området ligger väl i linje med de av statsmakterna fastlagda kulturpolitiska målen. Fritiof Nilsson Piraten Sällskapet har enligt uppgift förklarat sig berett att åta sig vissa kostnader för att vidmakthålla byggnaderna.

Med hänsyn till vad som anförts räknar utskottet med att berörda myndigheter och intressenter i samråd med Sjöbo kommun söker få till stånd en lösning av hur stationsområdet i Vollsjö lämpligast skall kunna bevaras. Med hänsyn härtill och med beaktande av att den aktuella frågan främst rör en regional kulturhistorisk angelägenhet påkallar motionen enligt kulturutskottets uppfattning inte någon annan åtgärd från riksdagens sida än detta uttalande.

Stockholm den 17 maj 1983

På kulturutskottets vägnar
INGRID SUNDBERG

Närvarande: Ingrid Sundberg (m), Ing-Marie Hansson (s), Tyra Johansson (s), Catarina Rönning (s), Karl Boo (c), Berit Oscarsson (s), Gunnar Thollander (s), Gunnel Liljegren (m), Jan-Erik Wikström (fp), Eva Hjelmström (vpk), Stina Gustavsson (c), Iréne Vestlund (s), Håkan Stjernlöf (m) och Lars Hjertén (m).